

ZAKŁAD SŁUŻBY KRYMINALNEJ

161

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Robert Idzikowski

INSTYTUCJA ŚWIADKA W PROCESIE KARNYM

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

Legionowo 2017

Wydawca wyraża zgodę na zwielokrotnianie i rozpowszechnianie publikacji przez jednostki organizacyjne Policji do użytku służbowego.

Korekta, skład i druk:
Wydział Wydawnictw i Poligrafii
Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Nakład 34 egz.

Spis treści

Wstęp	5
1. Świadek i jego status prawny	7
1.1. Pojęcie świadka i rodzaje świadków	7
1.2. Kryteria ustalania, typowania	7
1.3. Wezwanie świadków	8
1.4. Doręczenie wezwania do stawienia w charakterze świadka	8
1.5. Warunki stosowania kar porządkowych wobec świadków	9
1.6. Prawa świadka	11
1.7. Obowiązki świadka	16
1.8. Zakazy względne i bezwzględne w zakresie przesłuchania świadka	17
2. Przesłuchanie świadka	20
2.1. Fazy przesłuchania świadka	20
2.2. Psychologiczne i prawne aspekty przesłuchania świadka	21
3. Zakończenie	27
Bibliografia	28

Prawo dowodowe, które można określić jako zespół przepisów prawnych regulujących poszukiwanie, zbieranie, przeprowadzanie, zabezpieczenie, utrwalanie, weryfikację i ocenę dowodów¹, w zróżnicowany sposób akcentuje różne elementy postępowania dowodowego w poszczególnych stadiach procesu, co związane jest z ich różnymi zadaniami. O ile w stadium przygotowawczym nacisk musi być położony na poszukiwanie, zbieranie, zabezpieczenie i utrwalanie dowodów, o tyle w stadium jurysdykcyjnym największe znaczenie ma weryfikacja i ocena tychże dowodów. Oczywiście nie znaczy to, że w którymkolwiek etapie poszczególne czynności dowodowe mogą być traktowane jako mniej istotne, ponieważ w każdym z nich zasady prawdy materialnej oraz trafnej represji muszą pozostawać w centrum uwagi organów procesowych². Jednym z najważniejszych źródeł dowodowych w procesie karnym jest świadek, który dostarcza środka dowodowego w postaci zeznań. W praktyce stanowią one najczęściej i najwszechstronnie wykorzystywany środek dowodowy, dlatego niniejsze opracowanie w całości zostało poświęcone tematyce świadka w procesie karnym.

Publikacja skierowana jest głównie do słuchaczy kursu podstawowego, może też posłużyć słuchaczom kursów specjalistycznych. Istotne jest, aby już na wstępnym etapie kształcenia zawodowego słuchacze zapoznali się z prawnymi aspektami regulującymi czynności związane z instytucją świadka. Opanowanie problematyki przedstawionej w tym opracowaniu pozwoli uniknąć zasadniczych błędów popełnianych w postępowaniu karnym oraz zwiększy efektywność i skuteczność podejmowanych czynności.

¹ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, s. 6–7.

² J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2004, s. 33.

1. Świadek i jego status prawny

1.1. Pojęcie świadka i rodzaje świadków

Kodeks postępowania karnego nie zawiera legalnej definicji świadka, lecz ogranicza się do stwierdzenia, że każda osoba wezwana w charakterze świadka ma obowiązek stawić się i złożyć zeznania zgodnie z art. 177 § 1 k.p.k.³.

Świadkiem może być każdy człowiek, który osiągnął zdolność spostrzegania, zapamiętywania i odtwarzania spostrzeżeń. Nie ma dolnej granicy wieku. Świadkiem może być więc również małoletni, nawet w wieku przedszkolnym⁴. Tak zwanym świadkiem czynu może być osoba, której spostrzeżenie, czyli wiadomość o przestępstwie, oparte jest na jej własnych wrażeniach zmysłowych, dotyczących czynu lub jego fragmentów. Świadek czasami łączy jednocześnie inne funkcje procesowe, jednak w charakterze świadka nie może być przesłuchiwany sam podejrzany.

Kodeks postępowania karnego używa ponadto pojęcia „świadek” także w innym kontekście, odróżniając „osoby, które były świadkiem czynu” (art. 40 § 1 pkt 4 k.p.k.) od „osób powołanych w charakterze świadków” (art. 196 § 1 k.p.k.)⁵. Tym samym kodeks postępowania karnego wprowadza dwa określenia świadka:

- a) w sensie procesowym, tj. osoby, którą wezwano do złożenia zeznań w czasie przesłuchania, niezależnie od tego, czy stawiła się na żądanie organu procesowego, czy też stanęła przed nim z własnej woli;
- b) w sensie faktycznym, tj. osoby, która była obecna przy określonym zdarzeniu i z tego względu mogła dokonać jego percepcji („świadek czynu”).

Ponadto nauka procesu rozróżnia pojęcie „świadka przybranego”, który jest osobą wezwaną do obecności przy czynnościach procesowych. W razie potrzeby może być on przesłuchany na okoliczność przebiegu i wyniku czynności, przy których był obecny.

Świadków dowodowych można podzielić na:

- obciążających i nieobciążających,
- zainteresowanych i niezainteresowanych,
- pełnoletnich i małoletnich,
- pierwotnych i pochodnych.

1.2. Kryteria ustalania, typowania

W przypadku, gdy z informacji o przestępstwie nie wynika, kto był świadkiem danego zdarzenia, trzeba podjąć stosowne czynności zmierzające do ustalenia świadków⁶. Aby tego dokonać, należy kierować się następującymi kryteriami:

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).

⁴ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 380.

⁵ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 136.

⁶ W. Radecki, M. Śrubka, *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, Legionowo 2010, s. 22.

- kryterium więzi towarzyskiej – czyli więzi, z których charakteru można wnioskować, że jedna osoba zna wiele faktów z życia drugiej; przykładem mogą tu być relacje rodzinne;
- kryterium zamieszkania i pobytu – polega ono na domniemaniu, że osoba, która zamieszkuje lub przebywa w pobliżu miejsca, gdzie dokonano przestępstwa, może złożyć zeznanie o okolicznościach istotnych dla sprawy;
- kryterium zajmowanego stanowiska lub pełnionej funkcji – w związku z piastowaniem pewnych stanowisk oraz pełnieniem określonych funkcji w instytucjach, urzędach, przedsiębiorstwach czy organizacjach, osoby tam pracujące mogą znać fakty lub okoliczności istotne dla procesu postępowania⁷.

Warto dodać, że w sytuacji, gdy Policja nie posiada informacji na temat świadków przestępstwa, może zwrócić się za pośrednictwem mediów do świadków zdarzenia, aby dobrowolnie zgłosili się celem złożenia zeznań. Takie osoby nazywane są „świadkami z ogłoszenia”.

1.3. Wezwanie świadków

Wezwanie kierowane jest do uczestnika postępowania, który ma obowiązek wzięcia udziału w czynności w określonym miejscu i czasie. W sytuacji nieusprawiedliwionego niestawiennictwa, mogą być zastosowane wobec świadka kary porządkowe. Wezwanie powinno zawierać następującą treść:

- oznaczenie organu wysyłającego,
- podanie, w jakiej sprawie, w jakim charakterze, miejscu i czasie ma się stawić adresat; wskazanie sprawy nie powinno być ograniczone tylko do oznaczenia jej sygnatury, ale ma określać wyraźnie, czego dana sprawa dotyczy⁸; z kolei oznaczenie charakteru, w którym osoba jest wzywana, następuje poprzez wskazanie roli procesowej (np. oskarżony, świadek, biegły);
- wskazanie, czy stawiennictwo świadka jest obowiązkowe czy też nie,
- uprzedzenie o skutkach niestawiennictwa; jeżeli stawiennictwo jest obowiązkowe, skutkiem takim może być zastosowanie środków przymusu (np. zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie czy też nałożenie kary porządkowej)⁹.

1.4. Doręczenie wezwania do stawiennictwa w charakterze świadka

Zgodnie z art. 130 k.p.k. każde pismo w postępowaniu karnym, niezależnie od tego, czego dotyczy (np. wezwanie, zawiadomienie, odpis orzeczenia, wezwanie do usunięcia braków pisma), doręczane jest adresatowi osobiście oraz za pokwitowaniem odbioru. Procedurę tę stosuje się niezależnie od tego, czy pismo jest doręczane za pośrednictwem poczty, Policji czy służby doręczeniowej sądu. W razie chwilowej nieobecności adresata w jego mieszkaniu, wezwanie doręcza się dorosłemu domownikowi, czyli każdej osobie pozostającej we wspólnocie

⁷ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, Legionowo 2013, s. 8.

⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 652.

⁹ *Ibidem*, s. 653.

domowej z adresatem, ale już nie osobie przebywającej jedynie czasowo lub chwilowo w domu adresata (np. znajomy)¹⁰. Gdyby nie zastano dorosłego domownika, pismo doręcza się administracji domu, dozorczy domu lub sołtysowi, jeżeli podejmą się oddać pismo adresatowi. Odbierający, zarówno gdy jest adresatem, jak też inną osobą uprawnioną do odbioru pisma, potwierdza odbiór, składając na zwrotnym pokwitowaniu czytelny podpis, zawierający imię i nazwisko. Taka osoba nie ma jednak obowiązku własnoręcznego oznaczenia daty i miejsca doręczenia. Z kolei doręczający na zwrotnym pokwitowaniu potwierdza swym podpisem sposób doręczenia, a zatem wskazuje, czy pismo zostało doręczone adresatowi osobiście, czy też za pośrednictwem innej osoby, a także wpisuje miejsce i czas doręczenia, jeżeli nie uczynił tego odbierający.

Wezwanie adresowane do pracowników Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Więziennej, Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego można doręczyć adresatom za pośrednictwem ich przełożonych¹¹. Natomiast żołnierzom wezwania przesyła się do dowódcy jednostki wojskowej, w której żołnierz pełni służbę, w celu doręczenia i zarządzenia stawienia się stosownie do wezwania.

W razie odmowy przyjęcia pisma lub odmowy pokwitowania go, czyli złożenia podpisu przez adresata, albo niemożności złożenia takiego podpisu (np. z uwagi na niedowład ręki wywołany chorobą), pismo uznaje się za doręczone, a od doręczyciela wymaga się jedynie poczynienia wzmianki na zwrotnym poświadczeniu odbioru i w tym przypadku data wzmianki uznawana jest za datę doręczenia pisma. Jeżeli adresat jedynie nie może pokwitować odbioru, pismo pozostawia się mu, zaś w razie nieprzyjęcia pisma – zwraca się je nadawcy (organowi procesowemu) ze wspomnianą stosowną wzmianką.

Wezwania i zawiadomienia w wypadkach niecierpiących zwłoki, tj. jeżeli istnieje konieczność przekazania wezwania lub zawiadomienia w tak krótkim czasie, że nie ma możliwości jego doręczenia w trybie przewidzianym w art. 131–135 k.p.k., a organ procesowy nie miał takiej możliwości również uprzednio¹², może nastąpić również telefonicznie albo w inny sposób. Wezwanie lub zawiadomienie w trybie art. 137 k.p.k. musi zostać udokumentowane poprzez pozostawienie w aktach odpisu nadanego komunikatu z podpisem osoby nadającej. Chodzi tu zatem choćby o odpis telegramu z pocztowym dowodem jego nadania, notatkę urzędową zawierającą treść przekazanej telefonicznie informacji wraz z dokładnym czasem jej przekazania i danymi osoby, która przyjęła tę informację¹³.

1.5. Warunki stosowania kar porządkowych wobec świadków

Na świadkach spoczywa obowiązek stawiennictwa i złożenia zeznania. W sytuacji nieusprawiedliwionego niestawiennictwa prawidłowo wezwanego świadka obowiązek ten może być egzekwowany za pomocą środków przymusu uregulowanych w rozdziale 31 kodeksu postępowania karnego¹⁴.

Odpowiednie korzystanie z tych środków musi uwzględniać z jednej strony to, że niestawiennictwo w sądzie najczęściej bywa przyczyną nadmiernej przewlekłości procesu, z drugiej

¹⁰ Postanowienie SN z dnia 13 listopada 1996 r., III RN 27/96, OSNP 1997, nr 11, poz. 187.

¹¹ W. Radecki, M. Śrubka, *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, s. 23.

¹² P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, s. 671.

¹³ *Ibidem*, s. 672.

¹⁴ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Zakamycze 2006, s. 179.

zaś to, że świadek przymuszony takimi czy innymi metodami do wywiązania się ze swojego obowiązku procesowego stanowi na ogół mniej wartościowe „źródło dowodu”¹⁵. Dlatego tak ważne jest, aby sąd rozważnie stosował kary porządkowe. Poniżej wymienione kary stosuje również prokurator w postępowaniu przygotowawczym, z wyjątkiem kary aresztu.

Kary porządkowe

Kara pieniężna – art. 285 § 1 i art. 287 § 1 k.p.k.

Zgodnie z art. 285 k.p.k. na świadka, który bez należytego usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu wydalil się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, można nałożyć karę pieniężną w wysokości do 3000 złotych. Natomiast w myśl art. 287 § 1 k.p.k. kara pieniężna może być wymierzona wobec osoby bezpodstawnie uchylającej się od złożenia zeznania, jak też w ogóle uchylającej się od spełnienia obowiązku ciężącego na niej w toku postępowania.

Nałożenie kary pieniężnej posiada fakultatywny charakter, tj. sąd stosuje je według swego uznania w celu wyegzekwowania realizacji obowiązków procesowych. W takiej sytuacji sąd na każdym etapie postępowania powinien oceniać nie tylko to, czy usprawiedliwienie przedłożone przez osobę wezwaną do stawienia może być uwzględnione, ale także i to, czy pomimo braku takiego wystarczającego usprawiedliwienia celowe jest nakładanie kary pieniężnej za niestawiennictwo, gdyż należy zawsze mieć na względzie, że wszystkie kary są podporządkowane celowi nadrzędnemu, czyli dobru prowadzonego postępowania¹⁶. Gdy prawdopodobne jest, że uchylanie się świadka od złożenia zeznań wywołane zostało jego zastraszaniem, sąd ze szczególną ostrożnością powinien rozważać stosowanie sankcji wymuszających (w postaci kary pieniężnej czy aresztu). W takich sytuacjach pożądane jest z reguły odstępowanie od sięgania po wskazane środki przymusu¹⁷. Karę pieniężną należy uchylić, jeżeli ukarany dostatecznie usprawiedliwi swoje niestawiennictwo lub samowolne oddalenie się, o czym stanowi art. 286 k.p.k.

Zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie świadka

Art. 285 § 2 k.p.k. reguluje możliwość zastosowania wobec świadka zatrzymania i przymusowego doprowadzenia, ale nie określa wyraźnie ich warunków. Należy przyjąć, że zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie stosuje się tak, jak w przypadku kary pieniężnej, zgodnie z art. 285 § 1a k.p.k. Trzeba wtedy powołać się na brak stawienia świadka na wezwanie organu prowadzącego postępowanie w warunkach braku należytego usprawiedliwienia tej absencji albo oddalenie się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, a bez zezwolenia tegoż organu.

Aresztowanie – art. 287 § 2 i 3 k.p.k.

Celem kary porządkowej, jaką jest aresztowanie, jest przede wszystkim wymuszenie określonego zachowania uczestnika postępowania karnego. W doktrynie środek ten nazywa się wręcz „aresztem wymuszającym”¹⁸. Aresztowanie, aczkolwiek jest dolegliwe, nie ma charakteru wyłącznie represyjnego, a jego celem jest przede wszystkim wymuszenie określonego zachowania uczestnika postępowania karnego. Ustawodawca jednoznacznie przesądza, że

¹⁵ Ibidem, s. 179.

¹⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach II AKz 226/09, LEX nr 512055.

¹⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego III KK 240/08, LEX nr 486197.

¹⁸ W. Daszkiewicz, *Konstytucyjne gwarancje wolności osobistej. Rozważania de lege ferende*, RPEiS 1989, s. 13.

po spełnieniu obowiązku procesowego kara aresztowania podlega uchyleniu, podobnie jak w przypadku zakończenia postępowania przygotowawczego lub postępowania w danej instancji. Aresztowanie, niezależnie od kary pieniężnej, można zastosować na czas nieprzekraczający 30 dni.

Obciążenie dodatkowymi kosztami postępowania – art. 289 § 1 k.p.k.

Obciążenie dodatkowymi kosztami spowodowanymi niewykonaniem obowiązków ma charakter fakultatywny i dotyczy jedynie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa lub uchylenia się od obowiązków wskazanych w art. 287 § 1 k.p.k. Omawiany środek karny obejmuje tylko koszty dodatkowe spowodowane zachowaniem uczestnika. Możliwe jest obciążenie kilku osób solidarnie, gdy łącznie (np. z racji niestawiennictwa) wywołały one dodatkowe koszty. Nie obciąża się jednak w ten sposób żołnierza pełniącego zasadniczą służbę wojskową lub służbę kandydacką ani żołnierza zawodowego. Obowiązku pokrycia kosztów nie można nakładać ani egzekwować też w razie uchylenia kary porządkowej, gdyż obowiązek pokrycia kosztów ustaje z chwilą uchylenia kary porządkowej.

1.6. Prawa świadka

Prawa przysługujące świadkowi z tytułu uczestnictwa w postępowaniu mają z jednej strony chronić go oraz jego interesy, a z drugiej stanowią gwarancję właściwego przebiegu samego procesu. Są one zarówno zabezpieczeniem istotnych interesów społecznych w trakcie procesu, jak i środkami służącymi do zapewnienia prawdziwości dowodów¹⁹. Nieprzestrzeganie praw przysługujących świadkowi może w znaczącym stopniu utrudnić wykorzystanie zeznań, a w niektórych przypadkach zupełnie uniemożliwić ich pozyskanie. Dlatego też dbałość o przestrzeganie praw przypisanych instytucji świadka odgrywa kluczową rolę i powinna stanowić priorytet działania organów procesowych.

Spójrzmy teraz na podstawowe prawa świadka.

Prawo do odmowy składania zeznań (art. 182 k.p.k.)

Prawo odmowy składania zeznań przysługuje wyłącznie najbliższej dla oskarżonego osobie i ma ono na celu uniknięcie sytuacji, w której świadek doświadczałby konfliktu psychicznego, wybierając pomiędzy narażeniem siebie na odpowiedzialność karną a złożeniem zeznań prawdziwych, lecz obciążających kogoś bliskiego. Definicja osoby najbliższej znajduje się w art. 115 § 11 k.k. – określa się w ten sposób:

- małżonka,
- krewnych w linii prostej:
 - wstępnych – rodziców, dziadków, pradziadków itd.,
 - zstępnych – dzieci, wnuki, prawnuki itd.,
- krewnych w linii bocznej – rodzeństwo, w tym rodzeństwo przyrodnie,
- powinowatych w linii prostej:
 - wstępnych – ojcyma, macochę,

¹⁹ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, t. 1, Warszawa 1995, s. 366.

- zstępnych – małżonków dzieci, wnuków, prawnuków itd.,
- powinowatych w linii bocznej:
 - rodzeństwo małżonka,
 - męża siostry, żonę brata,
- przysposabiającego i jego małżonka lub przysposobionego i jego małżonka,
- osobę pozostającą we wspólnym pożyciu, tj. konkubina, konkubent.

Z przepisu art. 182 § 2 k.p.k. wynika, iż prawo do odmowy składania zeznań trwa pomimo ustania małżeństwa lub przysposobienia, nie dotyczy ono jednak byłego konkubenta lub konkubiny. Gdy w sprawie występuje kilka osób, którym zarzuca się popełnienie danego wykroczenia, a świadek jest osobą najbliższą tylko dla jednego z nich, to prawo do odmowy składania zeznań ma zastosowanie wyłącznie do tej osoby, która jest najbliższa dla świadka. Prawo do odmowy zeznań przysługuje również świadkowi, który w innej toczącej się sprawie jest oskarżony o współudział w wykroczeniu objętym postępowaniem, co wynika z art. 182 § 3 k.p.k.

Prawo uchylenia się od odpowiedzi na niektóre pytania (art. 183 § 1 k.p.k.)

Prawo to przysługuje świadkowi w sytuacji, gdy odpowiadając na pytanie, mógłby narazić na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe siebie lub osobę najbliższą. O prawie tym należy świadka pouczyć, gdy przed przesłuchaniem lub w jego trakcie ujawni się wyżej wymieniona okoliczność. Brak takiego pouczenia i złożenie fałszywych zeznań wyłącza odpowiedzialność karną z art. 233 k.k.²⁰.

Prawo do przesłuchania z wyłączeniem jawności (art. 183 § 2 k.p.k.)

Prawo to przysługuje świadkowi w sytuacji, gdy treść składanych zeznań mogłaby narazić na hańbę jego lub osobę dla niego najbliższą. To uprawnienie odnosi się jednak jedynie do jawnej rozprawy, a świadek może wnosić o utajnienie jego zeznania wobec publiczności. Pojęcie „hańby” należy rozumieć tak, jak określenie to jest odbierane społecznie, chodzi więc o okoliczności dotyczące w szczególności spraw osobistych lub intymnych, które w odczuciu społecznym „poniżają” osobę zachowującą się w dany sposób²¹.

Prawo do swobody wypowiedzi (art. 171 § 1 k.p.k.)

Osobie przesłuchiwanej należy umożliwić swobodne wypowiedzenie się w granicach określonych celem danej czynności, a dopiero potem można zadawać pytania zmierzające do uzupełnienia, wyjaśnienia lub kontroli wypowiedzi. Nie wolno zadawać pytań sugerujących osobie przesłuchiwanej treść odpowiedzi. Niedopuszczalne jest wpływanie na wypowiedzi osoby przesłuchiwanej za pomocą przymusu lub groźby bezprawnej, a także stosowanie hipnozy albo środków chemicznych czy technicznych, wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanej, albo mających na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem. Zeznania złożone w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi nie mogą stanowić dowodu w postępowaniu karnym w myśl art. 171 § 7 k.p.k.²².

²⁰ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 10.

²¹ M. Śrubka, B. Waszkiewicz, *Świadek wykroczenia*, Legionowo 2014, s. 11–12.

²² M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 11.

Prawo do wzmożonej ochrony prawnej świadka (art. 245 k.k.)

Celowość tego przepisu polega na ochronie świadka, aby nie był poprzez groźby bezprawne lub użycie przemocy nakłaniany do zmiany treści zeznań, a także zaniechania lub niewłaściwego wykonywania obowiązków procesowych. W momencie, gdy właściwe organy uzyskają informację o negatywnych działaniach wywieranych w sposób bezprawny na świadka, powinny przedsięwziąć działania mające na celu wyeliminowanie tych zachowań w taki sposób, aby świadek nie odniósł żadnych negatywnych konsekwencji w związku z pomocą, którą niesie organom ścigania, i swą obywatelską postawą.

Prawo do zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka – świadek anonimowy, incognito (art. 184 k.p.k.)

Zgodnie z art. 184 k.p.k., postanowieniem o zachowaniu tajemnicy są objęte okoliczności umożliwiające ujawnienie tożsamości świadka, w tym jego dane osobowe, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Nie tylko jednak ich ujawnienie może prowadzić do ustalenia tożsamości – zakres takich informacji jest bowiem bardzo szeroki. Mogą to być dane, które będą dotyczyć bezpośrednio lub tylko pośrednio jego osoby. Czasami zdarzyć się może, że znajomość tylko jednej informacji doprowadzi do jego identyfikacji²³.

Postępowanie w zakresie zachowania tajemnicy danych osobowych świadka toczy się z wyłączeniem udziału stron i obejmuje informacje niejawne o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. W razie wydania wyżej wymienionego postanowienia, wszelkie okoliczności dotyczące tożsamości świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a także funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie, jeśli w danej sprawie zachodzi taka konieczność. Udostępnienie protokołu przesłuchania świadka wolno udostępnić oskarżonemu lub jego obrońcy jedynie na zasadach uniemożliwiających ujawnienie danych świadka, które zostały utajnione. Również przesłuchanie świadka dokonywane przez prokuratora oraz sąd, który dodatkowo może zlecić wykonanie tej czynności jednemu z sędziów wyznaczonych ze swojego składu, odbywa się w taki sposób, aby nie ujawnić tożsamości świadka. Wynika to z tego, iż w tym przesłuchaniu mają prawo do udziału zarówno prokurator, jak i oskarżony oraz jego obrońca. Przy czym oskarżonego pozbawionego wolności sprowadza się tylko w przypadkach, gdy sąd uzna to za konieczne w toczącym się postępowaniu.

Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy danych świadka przysługuje zażalenie w terminie 3 dni od jego wydania. Może z niego skorzystać świadek, a także oskarżony, a w postępowaniu toczącym się przed sądem również prokurator. Postępowanie dotyczące zażalenia objęte jest tajemnicą o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne” i odbywa się bez udziału stron. Jeżeli zażalenie zostanie uznane za podstawne, wówczas dokonuje się zniszczenia protokołu z przesłuchania świadka, po czym dokumentuje się to stosownym zapisem w aktach sprawy.

Jeżeli przesłuchanie świadka odbywa się na odległość, z wykorzystaniem sprzętu technicznego, konieczne jest sporządzenie protokołu zawierającego imiona, nazwiska oraz specjalności i rodzaj wykonywanej czynności przez osoby biorące udział w tej czynności.

Świadek ma prawo wystąpić z wnioskiem o uchylene postanowienia, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji. Jeżeli wniosek zostanie uwzględniony, wówczas protokół z przesłuchania świadka zostanie ujawniony w całości.

²³ B. Kołdan, *Środki ochrony świadka*, Warszawa 2009, s. 207.

W przypadku, gdy okaże się, że w czasie wydania postanowienia nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia świadka lub osoby dla niego najbliższej albo że świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie, prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym – sąd na wniosek prokuratora, może uchylić to postanowienie. Protokół przesłuchania świadka podlega wówczas ujawnieniu w całości.

Przepis art. 184 k.p.k. jest odstępstwem od podstawowej zasady postępowania karnego, a mianowicie jawności i bezpośredniości, dlatego należy go stosować wyjątkowo i w ściśle określonych przypadkach. Ponadto zapis wynikający z tego artykułu pozwala na skuteczniejsze zwalczanie przestępczości, bo dzięki dodatkowej ochronie prawnej świadka, jaką jest utajnienie jego tożsamości, ośmiela i zachęca do składania zeznań²⁴.

Prawo do zwrotu poniesionych kosztów z tytułu wezwania i stawienia (art. 618a – 618l k.p.k.)

Świadcowi wezwanemu przez sąd lub inny organ prowadzący czynności wyjaśniające przysługuje:

- **zwrot kosztów podróży – z miejsca jego zamieszkania do miejsca wykonywania czynności** – zwrot kosztów przysługuje świadkowi w wysokości rzeczywiście poniesionych (racjonalnych i celowych) kosztów przejazdu własnym samochodem lub innym odpowiednim środkiem transportu;
- **zwrot kosztów noclegu oraz utrzymania w miejscu wykonywania czynności postępowania** – górną granicę należności przysługujących z tytułu zwrotu kosztów noclegu i utrzymania w miejscu wykonywania czynności postępowania stanowi wysokość kosztów przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju;
- **zwrot zarobku lub dochodu utraconego z powodu stawienia** – wysokość poniesionych przez świadka kosztów oraz utraconego z tytułu stawienia zarobku lub dochodu świadek powinien należycie wykazać.

Prawo do żądania wyżej wskazanych należności przysługuje osobie wezwanej w charakterze świadka, jeżeli się stawiła, choćby nie została przesłuchana. W przypadku, gdy osoba uprawniona do otrzymania tych należności zostanie wezwana w charakterze świadka w kilku sprawach na ten sam dzień, przyznaje się jej te należności tylko raz²⁵.

Należności związane ze stawieniem przyznaje się świadkowi na jego wniosek. Wniosek o przyznanie należności składa się ustnie do protokołu lub na piśmie, w terminie zawitym 3 dni od dnia zakończenia czynności z udziałem osoby uprawnionej do tych należności, a w przypadku osoby towarzyszącej – z udziałem świadka, któremu ona towarzyszyła. Roszczenie o zwrot należności przedawnia się z upływem 3 lat od dnia powstania tego roszczenia. Świadek i osoba mu towarzysząca powinni być pouczeni o prawie i sposobie zgłoszenia wniosku o zwrot należności oraz o skutkach niezachowania terminu²⁶.

Należność, która została przyznana, należy niezwłocznie wypłacić. Jeżeli takiej możliwości nie ma, trzeba przyznaną należność przekazać przelewem bankowym lub przekazem pocztowym, nie obciążając dodatkowymi opłatami osoby uprawnionej.

²⁴ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 12–13.

²⁵ M. Śrubka, B. Waszkiewicz, *Świadek wykroczenia*, s. 13.

²⁶ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 13.

W przypadku, gdy świadkiem jest osoba zatrudniona w organie władzy publicznej, jeżeli została powołana do zeznawania w związku z tym zatrudnieniem, wówczas nie ma podstawy do stosowania wobec niej przepisów art. 618a – 618c, czyli zwrotu kosztów podróży oraz zwrotu utraconego zarobku od dochodów, a także zasad przyznawania tych należności.

Dodatkowo świadek ma prawo korzystać ze środków ochrony i pomocy przewidzianych w ustawie z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Niniejszy akt prawny uwzględnia takie formy pomocy, jak:

- **ochrona na czas czynności procesowej,**
- **ochrona osobista,**
- **pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu.**

Ochrona na czas czynności procesowej może zostać udzielona w przypadku zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej. Ochrona na czas czynności procesowej może polegać na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej z jej udziałem, w drodze do miejsca przeprowadzenia tej czynności lub w drodze powrotnej.

Ochrona osobista może zostać udzielona w przypadku wysokiego stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej w związku z postępowaniem karnym lub karnym skarbowym, jeżeli zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego, oraz w sprawach o przestępstwa określone w art. 197 § 1 i 2 oraz art. 207 k.k., a w szczególnie uzasadnionych przypadkach także w innych sprawach.

Ochrona osobista może polegać na:

- stałej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej,
- czasowej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej,
- czasowej obserwacji osoby chronionej i otoczenia, w którym przebywa,
- wskazaniu osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania oraz czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się,
- określeniu zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami.

Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu może zostać udzielona w przypadku wysokiego stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej w związku z postępowaniem karnym lub karnym skarbowym, jeżeli zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, a inne środki ochrony i pomocy mogą być niewystarczające, w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach także w innych sprawach.

Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu polega na podejmowaniu czynności organizacyjnych umożliwiających osobie chronionej pobyt w innym miejscu niż dotychczasowe poprzez:

- udostępnienie tymczasowego lokalu mieszkalnego, zapewniającego zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych,
- pomoc w wynajęciu mieszkania,
- pomoc w przeprowadzce lub zagospodarowaniu,
- pomoc w załatwieniu ważnych spraw życiowych związanych ze zmianą miejsca pobytu²⁷.

²⁷ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21).

1.7. Obowiązki świadka

Przepisy procedury karnej nakładają na osobę wezwaną w charakterze świadka obowiązki, których zaniechanie może skutkować stosowaniem kar porządkowych lub odpowiedzialnością karną.

Przepisy kodeksu postępowania karnego oraz kodeksu karnego nakładają na świadka niżej wymienione obowiązki.

Obowiązek stawienia się na wezwanie w wyznaczonym miejscu i czasie (art. 177 § 1 k.p.k.)

Świadek ma obowiązek stawiennictwa w oznaczonym w wezwaniu czasie i miejscu, pod rygorem pieniężnej kary porządkowej. Można też zarządzić przymusowe doprowadzenie, a nadto obciążyć świadka kosztami, które spowodował, nie stawiając się na wezwanie²⁸.

Obowiązek stawiennictwa nie dotyczy osób kalekich, chorych lub takich, które nie mogą się stawić z powodu innej, niedającej się pokonać przeszkody (art. 177 § 2 k.p.k.). Osoby te można przesłuchać w miejscu ich pobytu.

Jedną z możliwości ułatwiających, niejednokrotnie niezbędną, jest opcja przesłuchania świadka na odległość przy użyciu środków technicznych²⁹.

Obowiązek zeznawania (art. 177 § 1 k.p.k.)

Jest to obowiązek, któremu podlega każda osoba wezwana w charakterze świadka. Wyjątek stanowią osoby zwolnione z takiego obowiązku oraz te, którym przysługuje prawna możliwość odmowy składania zeznań.

Obowiązek zeznawania prawdy (art. 233 k.k.)

Świadek jest obowiązany zeznawać prawdę i nie może jej zatajać. Świadek, który umyślnie zeznaje nieprawdę bądź zataja prawdę, podlega odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa z art. 233 § 1 k.k., które jest zagrożone karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Jeżeli sprawca czynu określonego w art. 233 § 1 k.k. zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 zgodnie z art. 233 § 1a k.k. Należy podkreślić, że przestępstwo to należy do kategorii przestępstw umyślnych, a zatem można je popełnić jedynie przez świadome i celowe zeznawanie nieprawdy bądź zatajanie prawdy. Rozbieżności ze stanem faktycznym, które wynikają z niepamięci bądź wadliwego postrzegania świadka, nie stanowią czynu zabronionego. O obowiązku zeznawania prawdy i niezatajania prawdy świadek powinien zostać uprzedzony przed rozpoczęciem przesłuchania³⁰.

Obowiązek poddania się oględzinom i badaniom lekarskim (art. 192 k.p.k.)

Zasadą jest, że świadek nie może być zmuszony do poddania się badaniu lekarskiemu, psychologicznemu czy oględzinom ciała bez swojej zgody (art. 192 § 4 k.p.k.). Od tej reguły ustawodawca wprowadza jednak pewne wyjątki. Po pierwsze, świadek będący pokrzywdzo-

²⁸ R. Kmiecik, E. Strękowski, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 380.

²⁹ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 14.

³⁰ <https://www.zakiewicz-adwokaci.pl/a,11.prawa-i-obowiazki-swiadka.html> (dostęp: 11.02.2017 r.).

nym nie może sprzeciwiać się oględzinom i badaniom niepołączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym, jeżeli karalność czynu zależy od jego zdrowia (art. 192 § 1 k.p.k.). Przez uzależnienie karalności czynu od stanu zdrowia pokrzywdzonego rozumie się natomiast takie sytuacje, gdy konieczne staje się ustalenie, czy czyn w ogóle miał miejsce, jak i ustalenie elementów stanowiących znamiona danego czynu, np. czy naruszenie czynności narządów nastąpiło na okres powyżej czy poniżej 7 dni. Jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego lub rozwoju umysłowego świadka, przesłuchanie może odbyć się z udziałem biegłego lekarza lub psychologa (art. 192 § 2 k.p.k.)³¹. Jeżeli jednak świadkiem jest osoba, która korzysta z prawa do odmowy złożenia zeznań na podstawie art. 182 § 1 i 2 k.p.k. lub została zwolniona na podstawie art. 185 k.p.k., to na te badania musi wyrazić swoją zgodę, wynika to z art. 192 § 3 k.p.k.³².

Obowiązek zachowania w tajemnicy tego, czego świadek dowiedział się w związku z przesłuchaniem (art. 241 §1 k.k.)

Osoba będąca świadkiem ma obowiązek zachowania w tajemnicy wszystkich okoliczności, o których dowiedziała się, uczestnicząc w czynnościach procesowych, oraz dochować tajemnicy co do pytań, jakie jej zadano w trakcie toczącego się postępowania karnego.

Obowiązek złożenia przyrzeczenia przed sądem (art. 187 § 2 k.p.k.)

Przed rozpoczęciem składania zeznań świadek składa przyrzeczenie, że będzie zeznawał szczerą prawdę. Przyrzeczenie takie może odebrać tylko sąd lub wyznaczony sędzia. Można odstąpić od odebrania przyrzeczenia od świadka, jeżeli obecne strony nie sprzeciwiają się temu. Przyrzeczenia nie odbiera się:

- od osób, które nie ukończyły 17 lat;
- gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że świadek z powodu zaburzeń psychicznych nie zdaje sobie należyte sprawy ze znaczenia przyrzeczenia;
- gdy świadek jest osobą podejrzaną o popełnienie przestępstwa będącego przedmiotem postępowania lub pozostającego w ścisłym związku z czynem stanowiącym przedmiot postępowania albo gdy za to przestępstwo został skazany,
- gdy świadek był prawomocnie skazany za fałszywe zeznanie lub oskarżenie³³.

1.8. Zakazy względne i bezwzględne w zakresie przesłuchania świadka

Kodeks postępowania karnego wprowadza pewne ograniczenia co do możliwości przesłuchiwania osób w charakterze świadka. Są to zakazy dowodowe i dzielą się one na bezwzględne i względne³⁴.

³¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 kwietnia 2016 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu karnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 515).

³² www.jgora.po.gov.pl/strony/swiadek_obowiazki (dostęp: 11.02.2017 r.).

³³ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 15.

³⁴ W. Radecki, M. Śrubka, *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, s. 27.

Do zakazów bezwzględnych należą:

- zakaz przesłuchania obrońcy, adwokata lub radcy prawnego działającego na podstawie art. 245 § 1 k.p.k. co do faktów, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę – art. 178 pkt 1 k.p.k.; wypada w tym miejscu podkreślić, że omawiany zakaz dotyczy wszystkich faktów, o których obrońca powziął wiadomość, pełniąc swoją funkcję³⁵;
- zakaz przesłuchania duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi – art. 178 pkt 2 k.p.k.; zakaz ten dotyczy wyłącznie duchownych tych wyznań, które są uznawane przez państwo polskie i obejmuje wszystkich duchownych w kościołach, w których jest praktykowana spowiedź indywidualna; wolno przesłuchiwać duchownego co do wszystkich innych okoliczności, o których dowiedział się poza spowiedzią, chociażby łączyło się to z innymi czynnościami religijnymi, gdyż zakaz przesłuchania duchownego wynikający z omawianego przepisu prawnego nie dotyczy okoliczności, o których duchowny dowiedział się w innych okolicznościach niż spowiedź, np. w prywatnej rozmowie;
- zakaz przesłuchania jako świadka mediatora – art. 178a k.k. co do faktów, o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego, prowadząc postępowanie mediacyjne, z wyłączeniem informacji o przestępstwach, o których mowa w art. 240 § 1 k.k.;
- zakaz przeprowadzania dowodów z zeznań świadka, który mimo przysługującego mu prawa do odmowy zeznań złożył zeznania, a nie później niż przed rozpoczęciem pierwszego przesłuchania na rozprawie przed sądem pierwszej instancji oświadczył, że chce z tego prawa skorzystać; w takiej sytuacji wcześniej złożone przez niego zeznania nie mogą być odczytywane ani brane pod uwagę jako dowód – art. 186 § 1 k.p.k.;
- zakaz przesłuchania w charakterze świadka podejrzanego w jego własnej sprawie;
- zakaz zastępowania protokołów przesłuchania świadka notatkami, zapiskami lub innymi piśmami – art. 174 k.p.k.;
- zakaz przesłuchiwanie biegłego albo lekarza udzielającego pomocy medycznej na okoliczność oświadczeń oskarżonego dotyczących zarzucanego mu czynu – art. 199 k.p.k.;
- zakaz przesłuchiwanie w charakterze świadka lekarza i innych osób wykonujących czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego na okoliczność przyznania się osoby z zaburzeniem psychicznym do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, jak też zakaz umieszczania w dokumentacji medycznej takich oświadczeń – art. 51 i 52 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2016 r. poz 546, z późn. zm.);
- zakaz przesłuchania składu sędziowskiego na okoliczność narady nad orzeczeniem – art. 108 § 1 k.p.k.

Zakazy dowodowe względne:

- zakaz przesłuchania osób zobowiązanych do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne” – art. 179 k.p.k.;
 - zakaz przesłuchania osób zobowiązanych do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „zastrzeżone” lub „poufne” – art. 180 k.p.k.
- Kodeks wyróżnia jako szczególne tajemnice zawodowe: notarialną, adwokacką, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarską, dziennikarską lub statystyczną oraz tajemnicę Prokuraturii Generalnej.

³⁵ Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Zakamycze 2005, s. 169.

Względne zakazy dowodzenia za pomocą określonego dowodu wyłączają wprawdzie korzystanie w procesie karnym z określonych dowodów, ale pod warunkami przewidzianymi w ustawie (np. w przypadku zgody odpowiedniego organu), dowody te mogą być w procesie karnym przeprowadzone. Osoby obowiązane do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne” mogą być przesłuchane co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, tylko po zwolnieniu tych osób od obowiązku zachowania tajemnicy przez uprawniony organ przełożony. Sąd lub prokurator może zwrócić się do właściwego naczelnego organu administracji rządowej o zwolnienie świadka od obowiązku zachowania tajemnicy. Zwolnienia wolno odmówić tylko wtedy, gdyby złożenie zeznania mogłoby wyrządzić państwu poważną szkodę. Osoby obowiązane do zachowania w tajemnicy informacji o klauzuli tajności „zastrzeżone” lub „poufne lub tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji” mogą odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba że sąd lub prokurator zwolni te osoby od obowiązku zachowania tajemnicy. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie, zgodnie z art. 180 § 1 k.p.k.

Osoby obowiązane do zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej, dziennikarskiej lub statystycznej oraz tajemnicy Prokuratury Generalnej mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. W postępowaniu przygotowawczym w przedmiocie przesłuchania lub zezwolenia na przesłuchanie decyduje sąd, na posiedzeniu bez udziału stron, w terminie nie dłuższym niż 7 dni od daty doręczenia wniosku prokuratora. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie, zgodnie z art. 180 § 2 k.p.k. Zwolnienie dziennikarza od obowiązku zachowania tajemnicy nie może dotyczyć danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego, listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze, jak również identyfikację osób udzielających informacji opublikowanych lub przekazanych do opublikowania, jeżeli osoby te zastrzegły nieujawnianie ww. danych. Powyższego rozwiązania nie stosuje się, jeżeli informacja dotyczy przestępstwa, o którym mowa w art. 240 § 1 kodeksu karnego. Odmowa przez dziennikarza ujawnienia danych umożliwiających identyfikację źródła informacji nie uchyla jego odpowiedzialności za przestępstwo, którego dopuścił się, publikując informację.

2. Przesłuchanie świadka

Przesłuchanie świadka prowadzi organ procesowy, który go wezwał do złożenia zeznań w danej sprawie. Istnieje kilka ważnych zasad prowadzenia takiego przesłuchania, takich jak przykładowo konieczność zapewnienia świadkowi swobody wypowiedzi. Przesłuchanie świadka składa się z kilku etapów: sprawdzenia jego danych osobowych, udzielenia świadkowi niezbędnych pouczeń, fazy swobodnej wypowiedzi oraz fazy pytań stron.

2.1. Fazy przesłuchania świadka

Faza formalna (czynności wstępne)

Na tym etapie należy ustalić tożsamość świadka oraz przeprowadzić z nim luźną rozmowę na tematy niezwiązane ze sprawą. Celem tej rozmowy jest nawiązanie kontaktu, stworzenie odpowiedniej atmosfery, a także zorientowanie się w cechach osobowości świadka. Następnie należy pouczyć świadka o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań i wypełnić część formalną protokołu przesłuchania świadka.

Policjant sprawdza dane osobowe osoby przesłuchiwanej na podstawie dokumentu stwierdzającego tożsamość, w szczególności dowodu osobistego, paszportu lub zagranicznego dokumentu tożsamości, czyniąc o tym adnotację w protokole. Brak dokumentu tożsamości należy również odnotować.

Faza swobodnej wypowiedzi (etap spontanicznych zeznań)

Rozpoczyna się on od ogólnego pytania: „Co świadkowi jest wiadome w danej sprawie?”. Po zadaniu tego pytania przesłuchujący powinien umożliwić świadkowi swobodną wypowiedź bez przerywania mu i stawiania pytań. Jeżeli świadek zaczyna mówić o okolicznościach niezwiązanych ze sprawą, należy taktownie przerwać jego wypowiedź i naprowadzić go na właściwy temat.

Podczas swobodnej wypowiedzi świadka policjant może robić odrębne notatki, zawierające: wskazania niespójności w relacji, stwierdzenia świadka wzajemnie się wykluczające, luki w relacji, zmiany w emocjach świadka. Podczas swobodnej wypowiedzi świadka niedopuszczalne jest:

- przerywanie toku wypowiedzi świadka, chyba że wypowiedź ta w szerokim zakresie wykracza poza granice określone celem przesłuchania,
- okazywanie zniecierpliwienia, ponaglanie w celu przyspieszenia relacji,
- rozpraszenie świadka, prowadzenie rozmowy z innymi osobami,
- pouczanie lub ocenianie świadka,
- przedstawianie własnego punktu widzenia lub własnej oceny zdarzeń³⁶.

³⁶ Ibidem, s. 28.

Faza pytań szczegółowych (etap szczegółowych pytań i odpowiedzi)

Jest to faza przesłuchania, w której należy uzupełnić zeznania w przypadku, gdy świadek pominął okoliczności, które wydały mu się zbędne, a z punktu widzenia procesu karnego mogą one stanowić ważny materiał dowodowy w sprawie. Na tym etapie również doprecyzowane są wypowiedzi świadka mające charakter ogólnikowy. Etap ten rozpoczyna się bezpośrednio z chwilą zakończenia spontanicznej wypowiedzi świadka.

Faza końcowa (etap czynności końcowych)

W fazie kończącej przesłuchanie świadka dokonuje się:

- zapoznanie świadka z protokołem;
- wprowadzenie poprawek i uzupełnień;
- podpisanie protokołu przez osoby uczestniczące w czynności, ewentualne pouczenie świadka o obowiązku zachowania w tajemnicy wiadomości uzyskanych podczas przesłuchania;
- uregulowanie finansowych należności świadka; ewidencjonowaniu podlegają wydatki wykładane i koszty ponoszone przez Policję, w szczególności koszty stawiennictwa świadka oraz osoby towarzyszącej świadkowi³⁷;
- podziękowanie za stawiennictwo i złożenie zeznań³⁸.

2.2. Psychologiczne i prawne aspekty przesłuchania świadka

Przesłuchanie świadka – pokrzywdzonego

Przesłuchując świadka, który jest jednocześnie pokrzywdzonym, szczególnie w przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wolności seksualnej i obyczajności oraz rodzinie i opiece, policjant jest zobowiązany do kierowania się zasadami, które będą minimalizowały negatywne dolegliwości towarzyszące omawianej czynności procesowej:

- czas i miejsce przesłuchania należy ustalić w taki sposób, aby nie narażać pokrzywdzonego na kontakt z osobą podejrzaną, jeżeli nie jest to uzasadnione celami postępowania;
- gdy przesłuchiwanym jest małoletni do lat 15, przesłuchanie powinno być, w miarę możliwości, prowadzone w pomieszczeniach przystosowanych do tego rodzaju czynności oraz w warunkach, o których mowa w art. 171 § 3 k.p.k.; z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających z art. 185a k.p.k.³⁹;
- pokrzywdzonego przestępstwami przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, z wyjątkiem art. 197–199 k.p.k., powinien, w miarę możliwości, przesłuchiwać odpowiednio przeszkolony policjant tej samej płci.

³⁷ Zarządzenie nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 lutego 2017 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym (Dz. Urz. KGP poz. 9).

³⁸ S. Ziarczyk, W. Radecki, *Przesłuchanie świadka jako jedna z podstawowych czynności w procesie karnym*, Legionowo 2002, s. 46.

³⁹ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 19.

Art. 185c k.p.k. dotyczy szczególnego trybu przesłuchania świadka pokrzywdzonego przestępstwami określonymi w art. 197 k.k. (zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnej), art. 198 k.k. (seksualne wykorzystanie niepoczytalności lub bezradności) i w art. 199 k.k. (seksualne wykorzystanie zależności). W art. 185c k.p.k. został sformułowany przez ustawodawcę postulat dotyczący zakresu przesłuchania osoby pokrzywdzonej wskazanymi przestępstwami, tak by ograniczało się ono do informacji ze strony takiego świadka, do wskazania „najważniejszych faktów i dowodów”. Wyrazem dbałości ustawodawcy o stan psychiczny świadka pokrzywdzonego tymi szczególnymi przestępstwami jest wymóg, by, jeżeli w przesłuchaniu bierze udział biegły psycholog, na wniosek pokrzywdzonego, był to psycholog tej samej płci co pokrzywdzony, chyba że będzie to utrudniać postępowanie. Art. 185c k.p.k. stanowi, iż pierwsze przesłuchanie świadka – pokrzywdzonego stanowi czynność procesową sądu, na posiedzeniu, w którym prawo mają wziąć udział: prokurator, obrońca podejrzanego oraz pełnomocnik pokrzywdzonego, jeśli zostali ustanowieni (art. 185c § 2 k.p.k.). Przesłuchanie to utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk (art. 147 § 2a k.p.k. w zw. z art. 185c § 2 k.p.k.), co odtwarza się na rozprawie, a protokół tej czynności odczytuje się. Te zasady dotyczą nie tylko pierwszego, ale także kolejnych przesłuchań świadka – pokrzywdzonego w sprawach o takie przestępstwa. Z treści § 3 art. 185c k.p.k. wynika, że kolejne przesłuchanie takiego świadka co prawda odbywa się również na posiedzeniu, o którym mowa w § 1 tego artykułu, ale może to mieć miejsce wielokrotnie, gdy „zajdzie konieczność ponownego przesłuchania pokrzywdzonego”. I tylko na wniosek pokrzywdzonego zostanie on przesłuchany w trybie określonym w art. 177 § 1a k.p.k., a więc na odległość, w miejscu przebywania świadka, z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Przy czym musi to być uzasadnione realną obawą, że obecność oskarżonego (bezpośrednia) przy przesłuchaniu może negatywnie psychicznie oddziaływać na świadka i zdecydować o tym, że z tego tylko powodu nie złoży pełnych zeznań.

Przesłuchanie osoby głuchej, niemej, niewidomej, niewładającej językiem polskim

Tłumacza języka migowego wzywa się, gdy chodzi o przesłuchanie osoby głuchej lub niemej, a nie wystarcza porozumienie się z nią za pomocą pisma.

Tłumacza wzywa się także do przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim. Przed powołaniem niezbędne jest stwierdzenie istnienia wskazanych wyżej okoliczności.

Obowiązkowe wezwanie tłumacza następuje, gdy chodzi o przesłuchanie osoby niewładającej językiem polskim. Pojęcie niewładania językiem polskim nie może być zawężone do całkowitej nieznamomości języka przez osobę przesłuchiwaną. Warunkiem uzasadniającym potrzebę wezwania tłumacza jest stwierdzenie, że osoba przesłuchiwana bądź nie rozumie w stopniu dostatecznym zadawanych jej pytań, bądź też na tle słabej znajomości języka polskiego nie może sformułować myśli odtwarzającej przebieg zdarzeń stanowiących przedmiot przesłuchania. Obowiązek taki istnieje również, gdy funkcjonariusz organu procesowego zna język, którym włada osoba przesłuchiwana⁴⁰.

Przesłuchanie małoletniego świadka

Możliwość udziału małoletniego w procesie sprawia, iż staje się on jednym z jego pełnoprawnych uczestników, co pociąga określone konsekwencje prawne. Spełniając rolę osobowego źródła dowodowego, powołanego przez organ procesowy w celu dostarczenia środka dowodo-

⁴⁰ W. Radecki, M. Śrubka, *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, s. 30.

wego w postaci zeznań, małoletni zyskuje status uczestnika procesu, tj. świadka w znaczeniu procesowym⁴¹.

Spśród wielu praw i obowiązków przysługujących świadkowi na szczególną uwagę zasługują te, które w sposób bezpośredni odnoszą się do sytuacji prawnej małoletniego. Wśród praw warto podkreślić m.in.:

- prawo do odmowy składania zeznań,
- zwolnienie od zeznawania,
- przesłuchanie w miejscu pobytu.

Z kolei w zakresie powinności należy wskazać obowiązek:

- stawienia na wezwanie organu procesowego,
- składania zeznań,
- zeznawania prawdy,
- poddania się oględzinom i badaniom⁴².

Umiejętne przesłuchanie świadka-dziecka wymaga zastosowania odpowiednich, dostosowanych do wieku, rozwoju i potrzeb małoletniego technik przesłuchania, które to gwarantują sukces w postaci wiarygodnej dziecięcej relacji. Zadanie to jest jednak o tyle trudne, że określenie jedynej metody skutecznego przesłuchania dziecka, nadającej się do zastosowania przez każdego przesłuchującego i względem każdego małoletniego, jest niemożliwe. Każde dziecko jest inne, ma odmienne pragnienia i potrzeby, inaczej reaguje, rządzą nim rozmaite motywacje. To sprawia, iż wymaga indywidualnego traktowania również jako świadek⁴³.

Jeżeli przesłuchiwany małoletni nie ukończył 15 lat, czynności z jego udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie (art. 171 § 3 k.p.k.). Przesłuchanie powinno być, w miarę możliwości, prowadzone w pomieszczeniach przystosowanych do tego rodzaju czynności⁴⁴.

Przesłuchanie małoletniego, jak każde przesłuchanie, zgodnie z postanowieniami art. 143 § 1 pkt 2 k.p.k., aby było ważne, wymaga ujęcia w protokole. Protokół stanowi podstawową formę utrwalania czynności procesowych, a zarazem jedyny dokument procesowy potwierdzający fakt przeprowadzenia tej czynności. Treść protokołu ma szczególne znaczenie dla przesłuchania małoletniego świadka. Prawidłowe i wierne zaprotokołowanie decyduje o późniejszej ocenie wiarygodności złożonego przez dziecko zeznania. Choć protokół zeznań świadka powinien stanowić jedynie odzwierciedlenie najważniejszych i najbardziej skomplikowanych kwestii, a więc dostatecznie dokładne streszczenie wypowiedzi świadka, w wypadku przesłuchania małoletniego należałoby starannie zaprotokołować przebieg całego przesłuchania⁴⁵.

Przesłuchanie osób o różnym stanie zdrowia

Przesłuchanie świadka z udziałem biegłego psychiatry lub biegłego psychologa może zarządzić prokurator lub sąd, zgodnie z art. 192 § 2 k.p.k. Taki rodzaj przesłuchania stosowany jest w przypadkach, gdy zeznania świadka mają istotne znaczenie dla sprawy i nie można z nich zre-

⁴¹ E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 161.

⁴² M. Kornak, *Małoletni jako świadek w procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 29.

⁴³ Ibidem, s. 120.

⁴⁴ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 20.

⁴⁵ M. Kornak, *Małoletni jako świadek w procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 121–122.

zygnować, a istniejące dane wskazują na możliwość odchylenia od normy psychicznej i możliwość ich wpływu na wiarygodność zeznań. Przedstawiona przez biegłego opinia co do rozwoju umysłowego świadka, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń może ułatwić ocenę jego zeznań.

Jeżeli podczas przesłuchania stwierdzono niebezpieczeństwo niemożności przesłuchania świadka na rozprawie (zazwyczaj jest to związane z ciężkim stanem zdrowia), niezwłocznie po zakończeniu czynności prokurator, strona lub inny organ postępowania powinien skierować bezpośrednio do sądu odpowiednio uzasadniony wniosek o przesłuchanie świadka przez sąd, co wynika z art. 316 § 3 k.p.k.⁴⁶.

Przesłuchanie osoby w podeszłym wieku

Prowadzenie czynności przesłuchania osoby, która znajduje się w podeszłym wieku, często przysparza wiele trudności, co wynika bezpośrednio ze zmian, jakie zachodzą w organizmie osoby zaawansowanej wiekowo. U takich osób często występują zmiany w postrzeganiu obiektywnej rzeczywistości, co związane jest z zaburzeniami mowy, słuchu, wzroku, ograniczoną koncentracją, a również często z redukcją zdolności zapamiętywania i zwiększoną skłonnością do konfabulacji.

Przesłuchując osobę w podeszłym wieku, należy wydłużyć etap wstępny, co z jednej strony powinno spowodować uspokojenie świadka, zaś z drugiej może pozwolić na ocenę jego zdolności do złożenia zeznań. Przesłuchujący musi też wykazać dużo cierpliwości, bo zdarza się, że osoba gubi wątek, a także unikać jakichkolwiek sugestii, gdyż osoby starsze są na nie znacznie bardziej podatne⁴⁷.

Postępowanie w przypadku osoby nietrzeźwej lub pod wpływem środków odurzających

Jeżeli zachodzi podejrzenie, że świadek znajduje się w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środków odurzających lub substancji psychotropowych albo innego podobnie działającego środka, policjant może odstąpić od przesłuchania lub przerwać czynności.

Przyczynę przerwania czynności dokumentuje się w protokole przesłuchania lub w notatce urzędowej, jeśli do przesłuchania nie doszło. Notatkę urzędową należy włączyć do akt głównych postępowania. Po ustaniu przyczyny, z powodu której przerwano przesłuchanie lub odstąpiono od niego, świadka należy przesłuchać⁴⁸.

Postępowanie w przypadku wystąpienia okoliczności warunkujących zachowanie w tajemnicy danych osobowych świadka i innych okoliczności pozwalających na ustalenie jego tożsamości

Polski kodeks postępowania karnego wprowadza w art. 184 instytucję świadka anonimowego zwanego również świadkiem incognito. Pozwala to na utajnienie tożsamości osoby składającej zeznania w postępowaniu karnym, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie.

⁴⁶ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 21–22.

⁴⁷ W. Radecki, M. Śrubka, *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, s. 31.

⁴⁸ M. Śrubka, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, s. 22.

Paragraf pierwszy wspomnianego wyżej artykułu mówi, że w przypadku, gdy zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie toczy się bez udziału stron i objęte jest tajemnicą jako informacja niejawna o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”.

W paragrafie trzecim jest mowa o tym, iż świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu – w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienia tożsamości świadka. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mają prawo wziąć udział prokurator, oskarżony i jego obrońca.

Paragraf czwarty zawiera informacje o tym, jakie dane muszą znaleźć się w protokole w przypadku przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, a są to imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności specjalistów przeprowadzających tę czynność.

Paragraf piąty stanowi, iż na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy danych dotyczących tożsamości świadka świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi, przysługuje w terminie 3 dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia toczy się bez udziału stron i objęte jest tajemnicą państwową. W razie uwzględnienia zażalenia protokół przesłuchania świadka podlega zniszczeniu; o zniszczeniu protokołu należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy.

Paragraf siódmy mówi, że świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia. Na postanowienie w przedmiocie wniosku służy zażalenie. W razie uwzględnienia wniosku protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.

Z kolei w paragrafie ósmym uregulowana jest sytuacja, w której – jeżeli okaże się, że w czasie wydania postanowienia nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo że świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie, prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd, na wniosek prokuratora, może uchylić to postanowienie. Protokół przesłuchania świadka wówczas podlega ujawnieniu w całości⁴⁹.

Wniosek o wydanie postanowienia o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, może zostać złożony:

- w pisemnym zawiadomieniu o przestępstwie,
- do protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie,
- do protokołu przesłuchania świadka,
- na piśmie odpowiednio sądowi, a w postępowaniu przygotowawczym prokuratorowi lub innemu organowi prowadzącemu postępowanie.

Jeżeli wniosek nie został złożony na piśmie albo ustnie do protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie lub przesłuchania świadka, z jego przyjęcia sporządza się protokół.

⁴⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).

Wniosek powinien zawierać:

- imię i nazwisko,
- numer ewidencyjny PESEL w przypadku jego posiadania,
- miejsca zamieszkania świadka,
- adres dla korespondencji,
- okoliczności uzasadniające obawę niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności, mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niej najbliższej⁵⁰.

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami zeznań tego świadka (Dz. U. z 2016 r. poz. 1869).

3. Zakończenie

Instytucja źródła dowodowego w postaci świadka jest wspólna dla postępowania cywilnego, postępowania karnego i postępowania administracyjnego. Podobne w tych wszystkich postępowaniach są regulacje uprawnień i obowiązków procesowych świadka. Świadek, w odróżnieniu od strony, ma obowiązek składania zeznań, może jednak, w ściśle określonych okolicznościach, uchylić się od tego obowiązku (np. duchowny co do faktów objętych tajemnicą spowiedzi, osoba najbliższa w stosunku do strony). Świadek może również w pewnych okolicznościach uchylić się od odpowiedzi na konkretne pytanie, jeżeli taka odpowiedź mogłaby narazić jego lub osobę mu najbliższą na odpowiedzialność prawną bądź inne negatywne następstwa. Tryb przesłuchania świadka szczegółowo regulują przepisy konkretnych postępowań.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 kwietnia 2016 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu karnym (Dz. U. poz. 515).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami zeznań tego świadka (Dz. U. z 2016 r. poz. 1869).
- Zarządzenie nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 lutego 2017 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym (Dz. Urz. KGP poz. 9).
- Postanowienie SN z dnia 13 listopada 1996 r., III RN 27/96, OSNP 1997, nr 11, poz. 187.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach II AKz 226/09, LEX nr 512055.
- Postanowienie Sądu Najwyższego III KK 240/08, LEX nr 486197.

Literatura

- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, t. I, Warszawa 1995.
- Grajewski J., *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2004.
- Gruza E., *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Zakamycze 2006.
- Kmieciak R., Strękowicz E., *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2006.
- Kołodan B., *Środki ochrony świadka*, Warszawa 2009.
- Kornak M., *Małoletni jako świadek procesu karnego*, Warszawa 2009.
- Kwiatkowski Z., *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Zakamycze 2005.
- Radecki W., Śrubka M., *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, Legionowo 2010.
- Śrubka M., *Przesłuchanie świadka w procesie karnym*, Legionowo 2013.

Śrubka M., Waszkiewicz B., *Świadek wykroczenia*, Legionowo 2014.
Ziarczyk S., Radecki W., *Przesłuchanie świadka jako jedna z podstawowych czynności w procesie karnym*, Legionowo 2002.

Netografia

<https://www.zakiewicz-adwokaci.pl/a,11,prawa-i-obowiazki-swiadka.html> (dostęp: 11.02.2017 r.).
https://www.jgora.po.gov.pl/strony/swiadek_obowiazki (dostęp: 11.02.2017 r.).